

معرفی تاریخ آواجیق، سرزمینی دلاوران گمنام

خلاصه

مهدی همت زاده

(ائلدارماکو)

منطقه و شهر آواجیق واقع در شمالغرب آذربایجان، تابع شهرستان چالدران در استان آذربایجان غربی می باشد. وجود آثار قدیمی نظیر گورستان تاریخی پیراحمدکندی با قدمت ۲۸۰۰ ساله حکایت از وجود تمدنی پویا در این منطقه می باشد. این منطقه با قرار گرفتن در مسیر جاده ابریشم، در گذشته محل آمد و شد و داد و ستد بوده و آثار دو گمرک تاریخی (گمرک پیراحمدکندی و صوفعلی) هنوز هم پابرجاست. این منطقه محل اسکان ترکان آیرم می باشد که در تاریخ منطقه نقش به سزایی داشته اند. از دیگر قبایل معروف که تعدادی از بازماندگان آن هنوز هم در منطقه آواجیق زندگی می کنند قره پاپاق ها هستند که در اصطلاح محلی آنها را ترکمه می شناسند. این مقاله به معرفی منطقه آواجیق، آثار باستانی و بزرگان این منطقه می پردازد.

ایمیل:

eldarmaku@gmail.com

کلمات کلیدی: آواجیق، آذربایجان، آذربایجان غربی، آیرم

وابستگی:

استناد (آپا): همت زاده، م. معرفی تاریخ آواجیق، سرزمینی دلاوران گمنام. ارومیه: فصلنامه تخصصی "مطالعات

دانش آموخته ارشد تاریخ

تاریخ آذربایجان و ترک " - جلد ۰۱، شماره ۰۳، بهار ۱۴۰۳. ۸۶۹۰-۳۰۴۱ شاپا

Bilinmeyen cesur adamların ülkesi Avajik'in tarihiyle ilgili

Mehdi Himmetzade
(Eldar Maku)

E-posta:

eldarmaku@gmail.com

Üyelik:

Tarih mezunu

Özet

Azerbaycan'ın kuzeybatısında yer alan Avacık bölgesi ve şehri, Batı Azerbaycan ilinin Çaldaran şehrine aittir. 2800 yıllık Pirahmed Köyünün tarihi mezarlığı gibi eski eserlerin varlığı bu bölgede dinamik bir medeniyetin varlığına işaret etmektedir. İpek Yolu üzerinde yer alan bu bölge geçmişte trafik ve ticaretin merkezi olup iki tarihi gümrük idaresinin (Pirahmed Kendi ve Soufali Gümrüğü) kalıntıları halen ayaktaadır. Bu bölge, bölgenin tarihinde önemli rol oynayan Ayrım Türklerinin yerleşim yeridir. Avacık bölgesinde yaşayan diğer ünlü kabileler arasında yerel olarak Terekeme olarak bilinen Kara-Papaklar da var. Bu makalede Avacık bölgesi, bu bölgenin antik eserleri ve yaşlıları tanıtılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avajik, Azerbaycan, Batı Azerbaycan, Ayrım

CITATION (APA): Himmetzade, M. Bilinmeyen cesur adamların ülkesi Avajik'in tarihiyle ilgili. Urmiye: Üç Aylık "Azerbaycan ve Türkiye Tarihi Üzerine Araştırmalar" Uzmanlık Dergi, yıl 01, sayı 03, Bahar 2024, ISSN: 3041-8690.

Tanıtılmayan igidlər ölkəsi olan Avacık'ın tarixi ilə tanışlıq

Mehdi Himmətzadə
(Eldar Maku)

E-poçt:

eldarmaku@gmail.com

Mənsubiyyət:

Tarix məzunu

Xülasə

Azərbaycanın şimal-qərbində yerləşən Avacık rayonu və şəhəri Qərbi Azərbaycan əyalətinin Çaldıran şəhərinə aiddir. 2800 il yaşı olan Pirəhməd Kandinin tarixi qəbiristanlığı kimi köhnə abidələrin mövcudluğu bu bölgədə dinamik sivilizasiyanın mövcudluğundan xəbər verir. İpək Yolu üzərində yerləşən bu ərazi keçmişdə nəqliyyat və ticarət məkanı olub və iki tarixi gömrük idarəsinin (Pirəhməd Kandi və Soufali Gömrük) qalıqları hələ də ayaqdadır. Bu ərazi onun tarixində mühüm rol oynamış Ayram türklərinin məskənidir. Avacık bölgəsində hələ də yaşayan digər məşhur tayfalar arasında yerli olaraq Tərəkmə kimi tanınan Qara-Papaqlar da var. Bu məqalədə Avacık bölgəsi, bu bölgənin qədim əsərləri və ağsaqqalları təqdim olunur.

Açar sözlər: Avacık, Azərbaycan, Qərbi Azərbaycan, Ayrim

CITATION (APA): Himmətzadə, M. Tanıtılmayan igidlər ölkəsi olan Avacık'ın tarixi ilə tanışlıq. Urmiya: "Azərbaycan və Türk tarixi araşdırmalar" İxtisaslaşdırılmış Jurnal, il 01, nömrə 03, Yaz 2024, ISSN: 3041-8690.

Introducing the history of Avajik, a land of unknown brave men

Mehdi Hemetzadeh
(Eldar Mako)

Email:

eldarmaku@gmail.com

Affiliation:

History graduated

Abstract

The region and city of Avajik, located in the northwest of Azerbaijan, belongs to the city of Chaldaran in the province of West Azerbaijan. The existence of old monuments such as the historical cemetery of Pirahmad Kandi, which is 2800 years old, indicates the existence of a dynamic civilization in this region. Being located on the Silk Road, this area has been a place of traffic and trade in the past, and the remains of two historical customs offices (Pirahmad Kandi and Soufali Customs) are still standing. This area is the settlement of Ayrim Turks who played a significant role in the history of the area. Among the other famous tribes, some of whose survivors still live in the Avajik region, are the Qara-Papaqs, who are known locally as Tarkameh. This article introduces the region of Avajik, the ancient places and the elders of this region.

Keywords: Avajik, Azerbaijan, West Azerbaijan, Ayrim

CITATION (APA): Hemetzadeh, M. Introducing the history of Avajik, a land of unknown brave. Urmia: "Studies on Azerbaijan and Turk's history" Specialized Journal, year 01, number 03, Spring 2024, ISSN: 3041-8690.

سرزمینی در شمالغرب آذربایجان ، با آب و هوای معتدل و با زمستانی سرد ، پهنشدنی با مردمان خونگرم و زحمت کش که در استان آذربایجان غربی واقع شده است . از نظر جغرافیایی از سمت شمال و غرب به کشور همسایه و مسلمان ترکیه ، از سمت شرق به شهرستان ماکو و از جنوب به شهرستان چالدران محدود می گردد .

منطقه ای با لغ بر ۴۰ روستا که پرجمعیت ترین آبادی در این منطقه شهر آواجیق (کلیساکندی سابق) می باشد . جمعیت شهر و روستاهای آن طی سالهای گذشته همواره در حال نوسان بوده و بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۰ جمعیت شهر ۱۵۱۶ نفر و جمعیت روستاها ۶۹۴۲ نفر و آمار کل جمعیت شهری و روستاها ۸۴۵۸ نفر گزارش شده است . (اعلام شده از مرکز بهداشتی ، درمانی شهری و روستایی آواجیق)

بر اساس تقسیمات کشوری آواجیق از توابع شهرستان چالدران بوده و با این شهرستان حدود ۴۰ کیلومتر و با شهر ماکو ۳۰ کیلومتر فاصله دارد . سرزمین ییلاقی و سرسبز که مردمانش ترک زبان و داری مذهب شیعه هستند .

در سال ۱۳۷۵ به محض تبدیل بخش سیه چشمه به شهرستان چالدران ، این شهرستان به دو بخش (مرکزی و آواجیق) با ۵ دهستان تقسیم شده است که بخش آواجیق دارای دو دهستان به نام آواجیق شمالی و جنوبی می شود .

طبق اسناد موجود، گورستان تاریخی پیراحمدکندی با قدمت ۲۸۰۰ ساله و با شماره ثبتی ۸۰۴ که در سال ۱۳۴۷ به ثبت رسیده است ، به قدمت این منطقه در دوره اورارتوها مهر تایید می زند . همچنین وجود آثاری از ایزدی ها (در روستای پیراحمدکندی و جبارلو) و مسیحیان (کلیسای تاریخی شهر آواجیق که چند سال قبل آثارش باقی مانده بود) ، نشان از وجود تمدن غنی در ادوار قبل اسلام را که از سده ششم تا نهم پیش از میلاد (۲۶۰۰ تا ۲۹۰۰ سال پیش) در این منطقه حکومت کرده اند را به اثبات می رساند . (آواجیق سرزمین دلاوران گمنام ص ۸۶)

این منطقه با قرار گرفتن در مسیر جاده ابریشم ، در گذشته محل آمد و شد و داد و ستد بوده و آثار دو گمرک تاریخی (گمرک پیراحمدکندی و صوفعلی) هنوز هم پابرجاست . لازم به توضیح است که گمرک پیراحمدکندی مربوط به عبور جاده ابریشم از منطقه آواجیق است و مهمترین راه ارتباطی و تجاری بین کشورهای چین ، هندوستان ، ایران و ترکیه می باشد که اهمیت تاریخی و تجاری این منطقه را نشان می دهد . (از بقایای این گمرک فقط قسمت هایی از دیوارها باقی مانده بود که بمرور زمان تخریب گردیده است و محل گمرک با باقیمانده جای دیوارهای محوطه گمرک کاملاً مشخص و قابل رویت است)

این جاده (ابریشم) راهی بود ایمن و به دور از جنگ ها و ستیزه جویی های کشورها و امپراتوری ها در هزاره ها و سده ها ، تلاقی گاه میان شرق و غرب که ابریشم ، ادویه ، چای ، کاغذ ، ظروف چینی ، یونجه و انگور ، شیشه و بخور از این راه به کشورهای مقصد می رسید . (آواجیق سرزمین دلاوران گمنام)

گمرک تاریخی صوفعلی (از زمان جنگ اول جهانی) و آثار و بقایای خط آهن ، موید رونق اقتصادی منطقه می باشد (این گمرک هنوز بخاطر استفاده از سنگ های سیاه آتشفشانی در بنای آن ، نسبتا سالم باقی مانده است البته قسمت بیشتر برج ها و دیوارهای داخل محوطه از بین رفته است . این گمرک که به قلعه صوفعلی نیز موسوم است در ابتدا کاربری نظامی داشته و بعد بتدریج از آن برای تجارت استفاده شده است در کتاب آواجیق سرزمین دلاوران گمنام تصویری از قدیمی ترین پاسپورت مهمور به گمرک صوفعلی کاربری تجاری آن را تصدیق می نماید)

عبور خط آهن شاه تختی ، ماکو که متعلق به راه آهن سراسری قفقاز و نزدیک رود ارس (آراز) می باشد و این خط آهن از نقطه شروع و پس از ۱۵۳ کیلومتر وارد ارمنستان (امروزی) شده و از پل چوبی رود ارس در جلغا گذشته و پس از طی مسافت ۲۰۷ کیلومتر وارد خاک ایران می گردد و در کیلومتر ۵۶ از شهرستان ماکو ، وارد شهر ماکو شده و در کیلومتر ۸۰ نزدیک بازرگان از مرز خارج شده و داخل خاک ترکیه شده و از دشت بایزید گذشته و در کیلومتر ۲۱۷/۶۳ به کنار رود فرات می رسد . راه آهن ماکو دارای دو خط فرعی که یکی به طول ۱۶۸/۵۵ کیلومتر از شهر بایزید و به آرینس کنار دریاچه وان منتهی می شد و دومی به طول ۳۳/۵۷ از قره کلیسا شروع و نزدیک ده ملاسلیمان (نزدیک آلاشکرت) منتهی می شد . با توجه به خطوط اصلی و فرعی طول راه آهن ماکو ۴۱۹/۲۵ کیلومتر بوده است . در ارمنستان ۰/۵۳ ، در خاک ایران ۱۴۹/۳۵ و از خاک ترکیه ۲۶۹/۵۷ کیلومتر (منبع : ماکو و چالدران در آیینۀ تاریخ ، حافظ قربانی ، چاپ ۸۸)

(این خط آهن مسیری گنگ و پر پیچ خمی را پیموده و از شاه تختی آذربایجان مستقیم وارد ایران نشده است چنانچه از مطالب فوق استنتاج می شود این خط آهن مسیر خود را در خاک آذربایجان آغاز و پس طی مسافتی در خاک ارمنستان وارد ایران شده و خط اصلی به دو شاخه فرعی تقسیم شده است و یک خط آن از منطقه آواجیق عبور کرده و در حال حاضر بقایای آن از جمله پل های ساخته شده و مسیری که محل عبور خط آهن بوده ، باقی مانده است)

آقای جمالزاده می نویسد : ظاهرا طی سالهای ۱۳۲۵ ش تا ۱۳۴۵ ش و حتی پس از آن ، مدتی جاده خوی به بایزید - قره آینه - عرب دیزی (عرب دیزه) می گذشت و جاده بازرگان بسته بود ، زیرا دولت ترکیه ورود مال التجاره از جاده بازرگان را ممنوع کرده بود و کاروانها ناگزیر از جاده قدیم وارد خاک ترکیه می شدند . (منبع : آواجیق سرزمین دلاوران گمنام به نقل از گنج شایگان یا اوضاع اقتصادی ایران ، محمدعلی جمالزاده ، ۱۳۶۲)

تالاب قازلی گولی در این منطقه از جاذبه های طبیعی بسیار زیبا که مساحت آن ۱۰۰ هکتار با ارتفاع ۱۹۷۶ متر از سطح دریا با آب و هوای مدیترانه ای بوده و بر اساس کنوانسیون رامسر ، این تالاب ، فصلی و با آب شیرین می باشد . (لازم به ذکر است که هفت روستای حومه این تالاب را بخاطر نام تالاب ، محال قازلی گولی می نامند .) این تالاب با گرم شدن شرایط آب وهوایی

، پذیرای بسیاری از پرندهگان مهاجر از مناطق جهت تخم گذاری را فراهم آورده است . (از شاخص ترین آنها دورنای خاکستری را باید نام برد .)

طوایف صاحب نام و مقتدر این خطه می توان ایل ایروم را نام برد بر اساس دست نوشته های آقای پرویز خان مهدی زاده که از ریش سفیدان و بزرگان این طایفه می باشد ، زیستگاه اصلی این ایل ابتدا در ماوراءالنهر بوده است . در صفحه ۱۶۴ کتاب آواجیق سرزمین دلاوران گمنام سکونت این ایل پس از مهاجرت به قفقاز ، روستای شوراگل ذکر شده است . همچنین در مورد این طایفه بزرگ آمده است : جد بزرگ ایروم ها بیوک خان نام داشته که همراه ایل خود مابین شوراگل و گوکچه بیلاق و قشلاق کرده و روزگار می گذرانده اند . بیوک خان در زمان نادر شاه بدستور وی کشته می شود و پس از او پسرش قهرمان ریاست ایل را بعهد می گیرد و او نیز در جنگهای ایران و روس به قتل می رسد و بوداق سلطان پسر قهرمان سکانداری امور طایفه ایروم را بدست می گیرد . این فرد دارای فرزندان زیادی می شود که فرزندان ذکور ایشان مالک قراء منطقه آواجیق می باشند که معروف ترین آنها خلیفه قلی خان است . (بر اساس شجره نامه مندرج در کتاب آواجیق سرزمین دلاوران گمنام و تنها منبع موجود در مورد تاریخ آواجیق ، در صفحه ۲۶۱ کتاب ، بداق سلطان هشت فرزند ذکور داشته و هر کدام از این فرزندان مالک قسمتی از منطقه آواجیق بوده اند که از معروفترین آنها خلیفه قلی خان است و حاکمان اصلی منطقه آواجیق از ذریه ایشان هستند . از هفت فرزند خلیفه قلی خان پسر دوم او بنام پاشا خان حاکم و سرحددار منطقه آواجیق و فرزند ارشدش همت خان نایب الحکومه قطور بوده است . پاشاخان سرحددار دارای پنج فرزند به نامهای نجفقلی خان ، عباسقلی خان ، محمدقلی خان ، علیقلی خان امیرتومان و حسنقلی خان سالار در منطقه عامل خدماتی بوده اند که از نظر تاریخی حائز اهمیت است . بعنوان مثال در نبرد قازلی گول فرماندهی جنگ با عباسقلی خان بوده و یا در محاصره خوی توسط ارامنه حسنقلی خان سالار همایون با سواران آواجیق برای یاری به خویی های در محاصره مانده شتافت .)

توضیح : حرکت ایل ایروم از شوراگل و اتفاقاتی که در مسیر حرکتشان رخ داده و تعقیب افراد ایل از سوی قشون روس مفصل بوده و نوشتن همه مطالب و اتفاقات در این مقاله امکان پذیر نیست بطور مختصر چنین می توان نوشت که در جنگ ایران و روس پس از امضای عهدنامه ترکمنچای ، بداق سلطان به قبایل و ایلات اعلام می کند که آماده باشند و به ایران کوچ خواهند کرد و در روز معین ایل به سرپرستی بوداق سلطان از شوراگل به سوی ایران حرکت می کنند و این خبر به اطلاع دولت روس می رسد و بدین ترتیب مورد تعقیب قرار گرفته و با جنگ و گریز و زحمت فراوان خود را از منطقه مغان به این سوی مرز رسانده و بسوی صومای اورمیه حرکت و در دو قریه آن سکونت اختیار می کنند و حکم صومای به نام بوداق سلطان و خلیفه قلی خان در صفحه ۲۵۳ کتاب آواجیق سرزمین دلاوران گمنام به شرح زیر نوشته شده است : آنکه چون بلوک صومای را بجهت توقف عشایر آیرملو بخوانین ایل مذکور واگذار فرموده ای و چهل قریه آباد و خراب از دهات آن ملک محض عالیجاه اسماعیل خان بک

می باشد ، لذا حکم محکم این است که دو قریه دیگر در دست عالیجاه اسماعیل خان مالیات دیوانی دو قریه مرقومه را عالیشانان مشارالیه وصول نمایند و بهره ملکی را موافق معمول باید هر ساله عالیجاه اسمعیل خان کارسازی نماید . میباید موافق حکم محکم رفتار کرده و خلاف نکنند و دو قریه که در دست عالیشانان بوداق خان و خلیفه قلی خان است یکی آباد می باشد خراب ننمایند . (تاریخ این حکم در عهد سنه ربیع الاول ۱۲۴۶ نوشته شده است .)

پس از وفات بوداق سلطان ، خلیفه قلی خان که به جای پدر سرپرستی ایل را به عهده گرفته به فکر حرکت به جای مناسبی که گنجایش ایل را داشته باشد ، می افتد . خلیفه قلی خان می دانست که در آن موقع منطقه آواجیق خالصه و متعلق به حاج میرزا آغاسی نخست وزیر محمد شاه قاجار می باشد ، عازم تهران شده و منطقه آواجیق را از ایشان خریداری کرده ، باز می گردد . البته حرکت ایل از صومای بسوی آواجیق و متن حکم آواجیق به نام خلیفه قلی خان و برادرش حضرتقلی خان در قبال تیول صومای در همین منبع صفحه ۲۵۸ آمده است و تاریخ صدور حکم مذکور در عهد سنه جمادی الثانی ۱۲۵۳ نوشته شده است . از دیگر خانواده های مهاجر آبروم ، تاج الملوک دختر میر پنج تیمور خان آیرملو همسر دوم رضا شاه و تیمسار محمد حسین آبروم را می توان نام برد که بخاطر عدم ارتباط آنها با منطقه آواجیق از توضیح اضافی در باره آنها صرفنظر می گردد . آنچه در مورد منطقه آواجیق نیاز به ذکر دارد وجود طوایفی صاحب نام همچون آبروم ها ، طایفه پیراحمدی ها ، غیب الله طایفاسی ، قره پاپاق ها ، شاهسونهای ساکن در قزلبلاغ و چندین طایفه دیگر که که اطلاع از همه آنها نیاز به تفحص بیشتر دارد .

ماجرای کمک به محاصره خوی از طرف نویسندگانی از جمله ابوالقاسم امین الشرع خویی ، مرحوم ریاحی و چند نویسنده دیگر نوشته شده که همه نوشته همه آنها مثل هم بوده و تفاوتی ندارند این مطلب از خاطرات حسنعلی خان میرپنجه در صفحه ۱۳۰ کتاب آواجیق سرزمین دلاوران گمنام اینگونه نوشته شده است : در گرماگرم نبرد رسیدن دو نیروی کمکی روحیه و شعفی در بین مدافعین پدید آورد . سالار حسینقلی خان آواجیقی (در برخی منابع حسنقلی خان نوشته شده) با سواران دلیر و جنگاور آواجیق و نیز تیمور خان سرتیپ صمصام همایون با جمعی از سواره و پیاده ار آیری بوجاق به یاری مردم شهر می آیند . صحنه های بس اعجاب انگیزی در آن مدت کم دفاع مشاهده می شود که قابل وصف نیست .

از دیگر قبایل معروف که تعدادی از بازماندگان آن هنوز هم در منطقه آواجیق زندگی می کنند قره پاپاق ها هستند و اصطلاح محلی آنها را تَرکمه می شناسند . قره پاپاقها همزمان با ایل آبروم به ایران مهاجرت کرده اند البته جایگاه اصلی این قبیله محال پنبک و لوری گرجستان بوده و با الحاق گرجستان به روسیه و جنگ ایران و روس ، در جنگ علیه روس ها شرکت می کنند و در معیت سپاه ایران در جنگ های پارتیزانی وارد عمل می شوند بطوریکه بر اثر لیاقتی که در جنگ از خود نشان می دهند نقی بیگ از سوی فتحعلی شاه به لقب خانی مفتخر گشته و بعد از الحاق مناطق مسکونی آنها به روسیه تزاری از آنجا کوچ کرده و در اطراف ایروان و در محال گوکچه سکنی می گزینند . بعد از گذشت ۱۰ سال و با آغاز دور دوم جنگ ایران و روس ، این بار

مناطق علیای رود ارس نیز به تصرف روس ها در می آید و ایل بورچالی به جهت وجود رودخانه ارس نمی تواند بطور مستقیم وارد ایران شوند لذا رو به کشور ترکیه نهاده و در اطراف نواحی قارص ، ارزروم و باش قالا می مانند و در سال (۱۲۴۴ ه ق) عباس میرزا طی حکمی دستور می دهد تا این ایل از طریق بندماهی و پل قطور وارد ایران شده و در اطراف روستاهای ماکو ، آواجیق ، شوط و بعدا در روستای سوره سلماس ساکن شوند . (در منطقه آواجیق و در روستای موسوم به آرخاشان منطقه وجود دارد که به چوبان کره یوردو معروف است و قره پاپاق ها مدتی در آنجا اتراق کرده اند) . قره پاپاقها در آواجیق منتظر فرمان نایب السلطنه می شوند و با صدور حکم (متن حکم در صفحه ۱۴۱ کتاب آواجیق سرزمین دلاوران گمنام نوشته شده است) منطقه آواجیق را ترک نموده و دسته بزرگ آنها بسوی سولدوز و بخش اندکی نیز عازم شمال می شوند در اینجا لازم بذکر است که این قبیله در بیشتر جاها از جمله ترکیه ، گرجستان ، نخجوان و ایران زندگی می کنند و فقط مختص قره پاپاقهای سولدوز نیستند . حتی در منطقه آواجیق و در روستای آغبلاغ مورش دو برادر به نامهای ابراهیم سلطان و سلطانعلی سکونت داشتند و در حال حاضر نوادگان آنها با نام خانوادگی ابراهیم زاده و علی نژاد منتسب به قره پاپاقها در منطقه ماکو و آواجیق سکونت دارند . (شرح مختصر قره پاپاق در آواجیق در صفحه ۱۴۳ و ۱۴۴ آواجیق سرزمین دلاوران گمنام نوشته شده است .) میرزا جلال آواجیقی و نقش او در قحطی سال (۱۳۲۰ ش) - یکی از شخصیت بزرگ و خیر منطقه آواجیق می باشد نامبرده در روستای اروج کندی آواجیق سکونت داشته و دارای تحصیلات حوزوی از حوزه های علمیه خوی ، قم و نجف بوده و کارهای عام المنفعه او هنوز هم در منطقه آواجیق زبانزد مردم است . سومین قحطی در ایران در سال ۱۳۲۰ شمسی آغاز و در سال ۱۳۲۱ به اوج خود می رسد و همچنانکه ریش سفیدان محل بیاد داشتند این قحطی تا سال ۱۳۲۴ تداوم داشته و از سوی دیگر بیماری های مسری جان بسیاری از مردم را گرفته است و در تاریخ از این قحطی بعنوان بلوای نان یاد شده است . میرزاجلال آواجیقی در طول مدت قحطی هر چه در توان داشته برای کمک به مردم استفاده می نماید و ذخایر گندم ، جو و آرد خود را جیره بندی کرده و در بین خانواده ها تقسیم می کند و مجبور می شود با هزینه خود برخی از اقلام ضروری را از خوی خریداری نماید و در اثر تلاش های او هیچ کس آسیب نمی بیند و شرح خدمات این بزرگ مرد در همین منبع و در صفحات ۲۱۰ تا ۲۱۵ نوشته شده است . البته افراد صاحب نام زیادی در منطقه بوده اند و نام این مرد بخاطر کار بزرگی که در سالهای قحطی انجام داده است در این مقاله آوردم .

حسین فرهادپور معروف به حسین دوش که در زمان اشغال آذربایجان توسط قوای روس در محلی به نام قره بورون ماکو (منطقه ای در ورودی شهر ماکو) جلو قشون روس را می گیرد و تا آخرین فشنگ خود می جنگد و در همانجا به درجه شهادت نائل می شود و اقوام این بزرگ مرد اکنون در شهر خوی زندگی می کنند . این قهرمان تاریخ با درجه سرجوخه پس از اتمام

خدمت سربازی در ژاندارمری استخدام می شود . حسین دوش اصلتا اهل روستای شاه بندلو در آواجیق می باشد . (شرح کامل در همان منبع صفحه ۲۱۸)

اتفاقات قابل ذکر زیادی در منطقه آواجیق در طول تاریخ بوجود آمده است و نوشتن آنها با تفصیل از اینگونه حوادث امکان پذیر نمی باشد از جمله آنها مسئله تالان (به معنی غارت) در روستاهای مرزی ، حوادثی همچون سیل و زلزله ، مشکلات مرزنشینی ، شیوع بیماری وبا در سال ۱۳۲۷ و جنگ هایی که در این منطقه اتفاق افتاده است که به طور مختصر به برخی از این وقایع اشاره می گردد . جنگی که به نام (فرزند دعواسی) معروف شده است و آن اتفاقی است که در سال ۱۳۰۴ در اثر شورش اکراد در ترکیه به رهبری نوری احسان پاشا آغاز و دامنه آن در سالهای ۱۳۰۶ تا ۱۳۰۹ به مناطق مختلف کشیده شد و شورشیان پس از شکست در مقابل نیروهای ترکیه از منطقه آواجیق وارد ایران شده و ضمن عبور از منطقه آواجیق در روستای گجوت به پست نظامی حمله ور می شوند و در نهایت مقاومت آنها در دامنه کوه آغری با شکست کامل نیروهای احسان نوری پاشا پایان می پذیرد . موضوع قابل ذکر دیگر نبرد قازلی گولی می باشد که در نهم جمادی الاول ۱۳۱۹ روی داده و گویا بخاطر روشن نبودن خطوط مرزی این حادثه رخ داده است و چنانچه در مطالب بالاتر نیز اشاره ای شده در این جنگ عباسقلی خان فرزند پاشاخان سرحددار فرماندهی مدافعین آواجیقی را بر عهده داشته است .

آواجیق در سفرنامه ها : خاطراتی که جهانگردان در سفرنامه های خود ذکر کرده اند اهمیت تاریخی و همچنین موقعیت منطقه از لحاظ امنیت را روشن می نماید . از جمله خاطرات ادوارد براون در کتاب یکسال در میان ایرانیان . او در ۲۳ اکتبر پس از ورود از گمرک قیزیل دیزه ترکیه ، وارد ایران می شود و در قسمتی از سفرنامه خود می نویسد : مناطق مجاور سرحد که ما تازه آن را پشت سر گذاشته بودیم لم یزرع و خالی از سکنه اند به طوری که تا رسیدن به دهکده مرزی آواجیق متوجه تغییر شکل لباس اهالی نشده بودیم که نشان از برخورد با ملت و نژاد جدید است . (منبع : یکسال در میان ایرانیان ، ادوارد گرانویل براون ، ترجمه مانی صالحی ، ۱۸۶۲ - ۱۹۲۶ م)

تانکوان جهانگرد دیگری که در سفرنامه خود که بیشتر نامه های او می باشند ، در نامه شماره ۲۸ خود می نویسد : پیرامون دهکده کلیساکندی که سابقاً آواجیق نامیده می شد جایگاهی که شب همان روز را آنجا خوابیدیم ، اردوی در خور توجهی اتراق کرده بود یک ایرانی بنام بایرام میرزا بیگ ماموریت داشت که نگذارد در قلمرو ایران کسی از آنها دست به شرارت بزند . روز ۱۷ ژوئن صبح بسیار زود با بدرقه چندین سوار از کلیساکندی حرکت کردیم و ساعت ۱۰ صبح از قلمرو ایران خارج شدیم . (منبع : آواجیق سرزمین دلاوران گمنام به استناد نامه های جی ام تانکوان ، ترجمه علی اصغر سعیدی)

جیم پرکینز در ۱۴ جولای ۱۸۴۰ در حالی که مرز ایران را ترک می کرد در آواجیق خاطره زیر را ثبت کرده است : کاروان بازرگانی شامل ۷۷۰اسب و استر بارکش ، امروز جلو چادرها به سوی تبریز حرکت می کرد همه محصولات اروپایی بودند من در جلو چادر ایستاده کاروان باشکوه را خیره نگاه می کردم . (منبع : ماکو و چالدران در آیین تاریخی ، حافظ قربانی)

کنت دوگوبینو در سفرنامه معروف خود با عنوان سه سال در آسیا ، مطالبی مفصل در مورد آواجیق مخصوصا ایل آیروم نوشته است . ایشان در بخشی از این سفرنامه می نویسد : از خوی و زور آباد و قرئینی (چالدران) گذشته و به آواجیق آخرین دهکده ایرانی که محل اقامت ایل آیرملو و مقر خلیفه قلی خان رئیس ایل مزبور و مرزبان منطقه است رسیدیم . این شخصیت مقتدر یکی از پسرانش را با چند سوار به پیشواز ما فرستاد آنان سربازان واقعی و الگوی یک دسته سواره نظام سبک اسلحه بودند . (منبع : سفرنامه سه سال در آسیا ، کنت ژوزف آرتور دوگوبینو سفیر فرانسه ، ۱۸۵۵ – ۱۸۵۸)

در ۲۰ مقاله ولادیمیر تئودوروویچ مینورسکی ترجمه رقیه بهزادی مطلبی با عنوان لشکرکشی های روم و بیزانس در آتروپاتن نوشته شده : نیروهای تحت فرمان آنتونیوس از طریق آواجیق که از شمال و غرب به خاک ترکیه محدود است بر سر راه ارزروم و خوی قرار دارد به فراآتا رسیدند . (منبع : آواجیق سرزمین دلاوران گمنام ، مهدی همت زاده ، صفحه ۱۲۵) .

نتیجه : منطقه سرسبز و خوش آب وهوای آواجیق با توجه به قدمت بسیار کهن تاریخی و قرار گرفتن در نقطه مرزی استان آذربایجان غربی ، در طول تاریخ همواره با موقعیت حساس خود هم از نظر اقتصادی و تجاری و هم از لحاظ استراتژیکی ، دارای اهمیت بوده و مردمانش چون سپر مستحکمی تمام مشکلات و بلاهای طبیعی و حوادث دیگر را به جان خریده و همچنان استوار ایستاده اند ولی متأسفانه در طول تاریخ به جز محرومیت چیزی نصیبشان نشده است و کتاب آواجیق سرزمین دلاوران گمنام اولین و تنها منبعی است که به کوشش ۴ ساله اینجانب نوشته شده است و در این مقاله بخشهایی از آن آورده شد تا بلکه وسیله ای باشد جهت شناساندن این منطقه و امیدوارم با توجه بیشتر به این نقطه از سرزمین دلاوران گمنام غبار محرومیت از چهره مردمانش زدوده شود . انشالله

۱ - قره آینه ، قره عینی ، سیه چشمه - اسامی مختلفی که برای منطقه و شهر چالدران در زمانهای مختلف داده شده و اینگونه تغییرات در کشور ما بی سابقه نیست همچنانکه منطقه آواجیق و مخصوصا شهر آواجیق را پس از تبدیل چالدران به شهرستان ، ابتدا به زردشت و بعد بخش دشتک تغییر دادند و در پی اعتراض مردم اخیرا به بخش آواجیق برگردانده شد .

۲ - عرب دیزی - عرب دیزه - نام یکی از روستاهای آباد و سرسبز منطقه آواجیق که نام محلی و درست آن عرب دوزه سی (دوز به معنی صاف و هموار ، عرب دوزه سی دشت وسیع و هموار) می باشد که البته در مکاتبات رسمی آن را عرب دیزج می نویسند .

۳ - ایزدی ، برگرفته از کلمه ایزد ، در این باره آقای ریاحی می نویسد : تعبیر یزیدی برخلاف آنچه در وهله اول ممکن است به ذهن برسد هیچگونه ارتباطی با یزید خلیفه عرب اموی ندارد . ریشه کلمه یزید در اوستا (یَزَتَه) و در پهلوی (یَزَدَ) به معنی فرشته است که در فارسی به صورت ایزد و معنی خدا گرفته و جمش (یزدان) بوده که در فارسی معنی مفرد گرفته است . (منبع : تاریخ خوی ریاحی ، ص ۱۱۴)

توضیح : ایزدیان مانند زرتشتیان به آیین دوگرایی (ثنویت) ، مانند کلیمیان به قربانی و نذورات ، و مانند مسیحیان به غسل تمهید و مراسم عشای ربانی و مانند مسلمانان به سنت ختنه معتقدند . (منبع : آواجیق سرزمین دلاوران گمنام ، مهدی همت زاده ، ص ۶۱)

منابع :

- آواجیق سرزمین دلاوران گمنام ، مهدی همت زاده ، سومر نشر ، چاپ ۱۳۹۶
- ماکو و چالدران در آیین تاریخی ، حافظ قربانی ، تهران ، چاپ ۱۳۸۸
- یکسال در میان ایرانیان ، ادروارد براون ، ترجمه مانی صالحی ، ۱۸۶۲ – ۱۹۲۶
- سه سال در آسیا ، کنت دوگوبینو ، ۱۸۵۵ – ۱۸۵۸
- تاریخ خوی ، محمدامین ریاحی ، چاپ ۱۳۷۲
- تاریخ تهاجمات و جنایات ارامنه ، ابوالقاسم امین الشرع خویی ، تنظیم فرزاد صمدلی ۱۳۸۵
- آمار ارائه شده از مرکز بهداشت و بخشداری آواجیق
- مطالبی که منابع آنها ذکر گردید در کتاب آواجیق سرزمین دلاوران گمنام وجود دارند .